

Education Finland

Eettisen toiminnan varmistaminen koulutusviennissä

OPAS KOULUTUSVIENNIN AMMATTILAISILLE

Sisällys

Eettisen toiminnan varmistaminen koulutusviennissä	0
Sisällys.....	1
1. Tämän oppaan tavoite	2
2. Miksi tarvitaan eettisiä pelisääntöjä?	2
3. Eettisesti kestävä koulutusviestintä	3
3.1 Opiskelijoiden oikeudet ja reilu kohtelu	4
3.2 Ihmiskauppa	4
3.3 Työntekijöiden oikeudet kohdemaassa	4
3.4 Korruptio ja harmaa talous.....	5
3.5 Tekijänoikeudet.....	6
3.6 Tietosuoja ja tietoturva	6
3.7 Ympäristövastuu	6
3.8 Toiminta osana koulutusviennin ammattilaisten verkostoa	7
4. Ratkaisuja riskienhallintaan	7
4.1 Tee riskikartoitus.....	8
4.2 Tunne kumppanisi.....	8
4.3 Sitouta kumppani yhteisten pelisääntöjen noudattamiseen.....	9
4.4 Seuraa ja reagoi	10
4.5 Punaisia lippuja ja vaaranpaikkoja.....	11
5. Käytännön esimerkkejä tilanteista, joissa eettistä harkintaa tarvitaan	12
6. Eettisen päätöksenteon muistilista.....	14
Lisälukemista ja lähteitä.....	14

1. Tämän oppaan tavoite

Tämän oppaan tavoitteena on tarjota tietoa ja tukea eettisesti kestävä koulutusviennin toteuttamiseen. Opas antaa tukea päätöksentekoon, koulutusviennin johtamiseen sekä haastavien käytännön tilanteiden ratkaisemiseen kaikille koulutusvientiä suunnitteleville ja toteuttaville tahoille. Oppaan on laatinut Education Finland -ohjelman toimeksiannosta Code of Conduct Company Oy.

Education Finland on määritellyt ohjelmalle Code of Conductin, eli eettisen toiminnan periaatteet, joiden yksityiskohtaisemman sisällön löydät Education Finlandin verkkosivuilta. Tämä opas auttaa osaltaan soveltamaan myös näitä periaatteita arjen tilanteissa. Education Finland -ohjelman jäsenten odotetaan sitoutuneen ja noudattavan ohjelman eettisiä periaatteita, minkä vuoksi tässä oppaassa keskitytään vahvasti yhteistyöhön ohjelman ulkopuolisten toimijoiden kanssa.

Oppaan toisessa luvussa pohditaan, miksi eettisten kysymysten huomioiminen on ylipäättään tärkeää koulutusviennissä. Kolmannessa luvussa tutustutaan niihin keskeisiin eettisiin kysymyksiin, joita koulutusviennin vastuullisessa toteuttamisessa voi nousta esiin. Nämä kysymykset liittyvät muun muassa opiskelijoiden ja työntekijöiden oikeuksiin ja reiluun kohteluun, ihmiskauppariskiin, korruptioon ja eturistiriitoihin, tekijänoikeuksiin, tietosuojaan ja tietoturvaan, ympäristö-vastuuseen sekä toimintaan osana laajempaa koulutusviennin ammattilaisten verkostoa. Eri näkökulmat ovat relevantteja eri koulutusviennin muodoissa.

Oppaan neljäs luku tarjoaa käytännön näkökulmia ja ratkaisuja, joiden avulla välttää ikäviä yllätyksiä ja varmistaa eettisten pelisääntöjen ulottuminen läpi koulutusviennin arvoketjun. Luvussa annetaan vinkkejä riskikartoituksen ja due diligence -selvityksen tekemiseen, jotka auttavat sopivien yhteistyökumppaneiden valinnassa. Lisäksi käydään läpi, miten sitouttaa kumppani eettisten periaatteiden noudattamiseen ja seurata, että periaatteet myös toteutuvat käytännössä. Koska paraskaan ehkäisevä mekanismi ei voi taata asioiden sujumista aina suunnitelmien mukaan, tämä opas tarjoaa myös tukea hankalien tilanteiden ratkomiseen. Viidennestä luvusta löytyvät käytännön esimerkkitalanteet herättävät teorian konkretiaan. Luvussa tarjotaan hyödyllisiä aiheeseen liittyviä linkkejä, joiden avulla voit syventää osaamistasi ja etsiä lisätietoja.

Toivomme, että tämä opas auttaa sinua osaltasi toteuttamaan eettisiä toiminta-tapoja ja edistämään kestävä koulutusvientiä.

2. Miksi tarvitaan eettisiä pelisääntöjä?

Suomalaisella koulutuksella on erinomainen maine maailmalla, ja suomalaiseen osaamiseen kohdistuu runsaasti kysyntää. Koulutusvienti on kasvattanut jatkuvasti merkitystään, ja myös sen taloudellinen arvo on kasvanut. Sillä, miten suomalaiset organisaatiot vievät koulutusta Suomen ulkopuolelle ja minkälainen kokemus Suomeen saapuville opiskelijoille tarjotaan, on merkitystä. On tärkeää, että suomalainen koulutusvienti nyt ja tulevaisuudessa pohjautuu eettisesti kestäville arvoille ja toimintatavoille.

Tämä tavoite on helpommin sanottu kuin tehty, sillä kohdattaessa uusia markkinoita ja uusia kulttuureita myös käsitykset hyväksyttävistä pelisäännöistä voivat olla erilaisia. Koulutusviennin ammattilaisten tulee varmistaa, että kumppanit ja verkostot, joiden kanssa suomalaista osaamista ja koulutusta viedään ulkomaille, jakavat saman käsityksen noudatettavista eettisistä pelisäännöistä. Sama pätee Suomessa: tänne saapuvien opiskelijoiden on voitava luottaa siihen, että opintojen todellisuus vastaa heille myytyä mielikuvaa. Suomalainen koulutusvienti pohjautuu vahvasti pohjoismaisen mallin arvopohjaan. Toiminnan tarkoituksen ei kuitenkaan ole viedä valmiita oppimisen ja tiedon rakenteita erilaisiin kulttuurisiin

konteksteihin, erityisesti globaaliin etelään, vaan yhteistyötä tehdään tiiviisti yhdessä paikallisten kumppaneiden ja paikallisyhteisöjen kanssa.

Eettisten toimintaperiaatteiden noudattaminen koulutusviennissä on tärkeää ainakin seuraavista syistä:

1. Eettisesti kestävä toiminta ei ole vapaaehtoista. Vaatimuksia kestäville toimintatavoille tulee sääntelyn ja sopimusvelvoitteiden kautta. Lisäksi murroksen alla oleva EU-sääntely (kuten kestävyysraportointidirektiivi ja yritys vastuudirektiivi) tulee jatkossa edellyttämään entistä systemaattisempia ja läpinäkyvämpiä prosesseja koko yrityksen arvoketjun vastuullisuuden osalta.
2. Sitoutuminen eettisesti kestäviin toimintatapoihin edistää ja tukee samalla näiden toimintatapojen ja periaatteiden laajempaa leviämistä.
3. Varmistamalla, että oma sekä kumppaneiden toiminta on eettisesti kestävällä pohjalla, tehdään käytännössä riskienhallintaa, joka auttaa paremmin saavuttamaan asetetut tavoitteet.
4. Eettisesti kestävä toiminta on tärkeää jo itsessään. Oikeiden valintojen tekeminen johtaa välillisesti myös hyvään maineeseen. Näin varmistetaan, että jatkossakin suomalaisten organisaatioiden kanssa halutaan tehdä yhteistyötä.

Pelkästään hyvät arvot, vilpittömät tarkoitusperät tai luottamus eivät suojaa meitä eettisten riskien toteutumiselta. Näiden lisäksi tarvitaan käytännön riskienhallintatoimenpiteitä sekä ymmärrystä erilaisten kulttuurillisten toimintaympäristöjen vaikutuksista yhteistyöhön. Seuraavassa luvussa tutustutaan tarkemmin teemoihin, jotka kokonaisuutena muodostavat pohjan eettisesti kestäväälle koulutusviennille.

3. Eettisesti kestävä koulutusviestin

Helposti saattaa ajatella, että eettiset kysymykset nousevat esiin esimerkiksi korkean korruption riskimaissa, joissa ihmisoikeusloukkaukset ja työntekijöiden oikeuksien laiminlyöminen ovat myös tyypillisiä ilmiöitä. On hyvä kuitenkin muistaa, että eettistä pohdintaa voidaan tarvita tilanteissa kuin tilanteissa, kaikissa maissa ja kaikenlaisessa koulutusviennissä. Tilanteet voivat liittyä esimerkiksi kumppanuussuhteiden hallintaan, fyysisten tuotteiden (esim. painotuotteet) valmistamiseen tai toimintaan osana suomalaista koulutusviennin ammattilaisten verkostoa.

Jokaisella koulutusviennin ammattilaisella on tavoitteena viedä toimintaa eteenpäin eettisesti kestäväillä toimintamalleilla. Kukaan tuskin tavoittelee ihmisoikeuksia rikkovaa, rikollista tai vastuutonta toimintaa. Ikäviä tilanteita kuitenkin voi syntyä niin koulutusviennin yhteydessä ulkomailla kuin myös ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden kouluttamisessa Suomessa. Asianmukaisella riskienhallinnalla näihin tilanteisiin voidaan varautua ja parhaassa tapauksessa niiden syntyminen voidaan ehkäistä kokonaan.

Seuraavaksi tutustaan tyypillisiin eettisiin kysymyksiin, joita koulutusviennin ammattilaiset voivat kohdata. Näitä ovat opiskelijoiden oikeudet ja reilu kohtelu, ihmiskauppa, työntekijöiden oikeudet kohdemaassa, korruptio ja eturistiriidat, tekijänoikeudet, tietosuojat ja -turva, ympäristövastuu sekä toiminta osana koulutusviennin ammattilaisten verkostoa. Koulutusviennin luonteesta ja maturiteettivaiheesta riippuu, mitkä kysymykset ovat kaikista oleellisimpia juuri omassa organisaatiossa.

3.1 Opiskelijoiden oikeudet ja reilu kohtelu

Koulutusvientiä ei olisi olemassa ilman sen loppukäyttäjiä, kuten opiskelijoita, koululaisia ja päiväkotien asiakkaita. Koulutusviennin toteuttamiseen liittyvät sopimukset tehdään tyypillisesti yritysten tai organisaatioiden välillä, minkä seurauksena koulutusviennin toimijat voivat todellisuudessa olla hyvinkin kaukana loppuasiakkaasta.

Tämän vuoksi perustavaa laatua olevat kysymykset ovat: Miten koulutusviennin ammattilaiset voivat varmistaa, että koulutus toteutuu eettisesti kestäväällä tavalla? Minkälaisin suojamekanismein varmistetaan, että opiskelijat ja muut loppuasiakkaat saavat realistisen ja totuudenmukaisen kuvan siitä, mihin he ovat hakemassa tai hakeutuneet? Heidän tulee ymmärtää, mitä he saavat investoinnilleen vastineeksi ja miten heille tarjotut edut eroavat esimerkiksi muiden opiskelijoiden edusta (esim. opiskelijaterveydenhuollon palveluiden osalta). Opiskelijoiden oikeuksien huomioimisen ja reilun kohtelun on oltava koulutusviennin keskiössä.

Miten edistää opiskelijoiden oikeuksien toteutumista ja reilua kohtelua?

- Varmista, että loppuasiakkaalle suunnattu viestintä on läpinäkyvää ja totuudenmukaista
- Varmista, että prosessissa mukana olevat yhteistyökumppanit ja sopimuksen osapuolet sitoutuvat reiluun, läpinäkyvään ja eettiseen toimintaan (lue lisää luvusta 4.3).
- Luo käytännön tason ohjeet ja prosessit, joilla varmistetaan nollatoleranssi syrjivälle, rasisiselle ja muutoin asiattomalle käyttäytymiselle koulutuksen toteuttamisen yhteydessä.
- Tarjoa loppuasiakkaalle jatkuvaa tukea ja kanavat kysymysten ja huolenaiheiden esiinnostamiseksi.

3.2 Ihmiskauppa

Miten ehkäistä osallisuutta ihmiskaupan toteuttamiseen?

- Varmista, että kaikilla koulutusviennin parissa työskentelevillä on riittävät valmiudet tunnistaa ihmiskaupan tyypillisimpiä tunnuspiirteitä (katso linkkilista oppaan lopusta).
- Tee huolelliset taustaselvitykset yhteistyötahoista (lue lisää luvusta 4.2).
- Varmista, että loppuasiakkaalle suunnattu viestintä on läpinäkyvää ja totuudenmukaista.
- Luo organisaatiollesi eettiset toimintaperiaatteet, jotka kattavat ihmisoikeuksien kunnioittamisen peruseriaatteet sekä kieltävät orjuuden ja ihmiskaupan, mukaan lukien pakko- ja lapsityövoiman käytön. Sitouta kumppanit näihin periaatteisiin (lue lisää luvusta 4.3).

3.3 Työntekijöiden oikeudet kohdemaassa

Kun potentiaalisen kumppanin kanssa neuvotellaan sopimuksesta, on helppoa keskustelun tasolla päästä yhteisymmärrykseen yhteisistä pelisäännöistä. On kuitenkin otettava käyttöön riittävät keinot sen varmistamiseksi, että käytännön tasolla yhteistyö todella tapahtuu sovitun mukaisesti. Miten varmistetaan, että esimerkiksi oppilaitoksessa tai päiväkodissa olevia työntekijöitä kohdellaan hyvin ja heidän oikeutensa toteutuvat? Tyypillisiä ongelmia voivat olla työaikaan tai viisumeihin liittyvät järjestelyt. Työntekijöitä voidaan esimerkiksi ohjeistaa hakemaan muuta kuin työviisumia. Tässäkin koulutusvientiyrityksen on

tarpeen hankkia riittävä ymmärrys ja varmuus siitä, että toimintaa harjoitetaan eettisesti kestäväällä tavalla.

Miten varmistaa työntekijöiden reilu kohtelu kohdemaassa?

- Luo selkeä toimintaohje kumppanille, jossa edellytät kestäviä työelämän käytäntöjä (katso linkkilista oppaan lopusta). Tarjoa kumppanille tarvittaessa käytännön manuaali toiminnan järjestämisen tueksi, jossa kuvataan mm. minimivaatimukset työn tekemisen olosuhteille.
- Varmista, että (potentiaalisille) työntekijöille suunnattu viestintä on läpinäkyvää ja totuudenmukaista.
- Tarjoa työntekijöille jatkuvaa tukea ja kanavat kysymysten ja huolenaiheiden esiinnostamiseksi.

3.4 Korruptio ja harmaa talous

Koulutusviennin kohdemaat löytyvät monesti myös maailman korruptoituneimpien valtioiden joukosta, joissa myös rahanpesuriski on korkea. Korruptio ilmenee tyypillisesti esimerkiksi tilanteessa, jossa koulutusvientihankkeen prosessissa mukana oleva virkamies pyytää joidenkin satojen tai tuhansien eurojen maksua prosessin ”sujuvoittamiseksi”. Se voi ilmetä myös pyyntöinä tehdä lahjoituksia ennalta määrättyyn kohteeseen tai pyyntöinä maksaa matka- tai edustuskuluja. Suunniteltaessa koulutusvientä maihin joissa korruptio rehoittaa, on pidettävä todennäköisenä, että joutuu tilanteisiin, joissa vastapuoli pyytää maksamaan lahjuksia tai fasilitointimaksuja.

Ympäristöissä, joissa korruptio on vakiintunutta, on erityisen tärkeää varautua ennakkoon kohtaamaan korruptoitunutta toimintaa. Prosessin pituus viranomaisen kanssa saattaa venyä päivästä vuoteen. Kumppanuusneuvottelut saattavat kariutua tai voi olla tarpeen tehdä päätöksiä jättää hyödyntämättä liiketoimintamahdollisuus tietyllä alueella, jotta voidaan pitää kiinni nollatoleranssista. Korruption riski kasvaa, kun prosessissa on mukana kolmansia osapuolia, kuten agentteja. On syytä muistaa, että välikäden käyttäminen lahjusten maksamiseen ei vähennä yrityksen oikeudellista vastuuta. Korruptio on rikos, jonka kansainvälisesti toimeenpannut tuomiot ovat miljardiluokkaa, ja maksajina on nähty useampi pohjoismainen yhtiö.

Miten torjua korruptiota ja harmaata taloutta?

- Varmista, että kaikilla avainhenkilöillä organisaatiossasi on riittävä osaaminen korruptioriskin torjuntaan. Jos korruptiota ei tunnista, sitä on vaikea kitkeä.
- Pidä kiinni nollatoleranssista. Vaikka muutaman sadan euron maksaminen tuntuisi pieneltä jutulta, yhdenkään lahjuksen tai voitellurahan maksaminen ei ole eettisesti kestävää, vaikka se olisi kuinka vakiintunut käytäntö. Useimmissa tapauksissa se on myös lainvastaista. Kieltäytyminen hidastaa prosesseja, mutta asioita on myös mahdollista hoitaa osallistumatta korruptioon.
- Ole erityisen valppaana huomioimaan rahanpesu- ja korruptioriski rahansiirroissa. Älä hyväksy käteismaksuja tai epäilyttävilä kuulostavia ehdotuksia maksun toteutukseen.
- Jos käytät agentteja, tee eksplisiittisesti selväksi, että organisaatiosi ei aio edistää liiketoimintaa lahjuksin.
- Huomioi korruptionvastaiset lausekkeet yhteistyö-sopimuksissa.
- Pidä huoli dokumentaatiosta. Vaadi erittelyt maksamiesi laskujen perusteiksi, jotta ymmärrät, mistä maksat. Silmien sulkeminen tai tietämättömyys ei poista vastuuta.

3.5 Tekijänoikeudet

Koulutusviennissä voi nousta esiin tekijänoikeuksiin liittyviä riskejä erityisesti silloin, kun koulutusmateriaaleja, sisältöjä tai oppimisympäristöjä jaetaan tai myydään toisille maille tai organisaatioille. Valittu kumppani voi syyllistyä tekijänoikeuksien rikkomiseen, jos se käyttää, kopioi tai jakaa tekijänoikeuksin suojattua materiaalia ilman asianmukaista lupaa. Paikallisilla kumppaneilla voi nousta myös tarve muokata materiaaleja vastaamaan paremmin paikallisen kulttuurin tarpeita. Tällöin pohdittavaksi voi nousta kysymys siitä, vastaako muokattu tuote arvomaailmaltaan alkuperäistä tuotetta ja voivatko alkuperäiset tekijät seistä muokatun tuotteen takana.

Miten pitää huolta tekijänoikeuksista?

- Edellytä sopimuksissa tekijänoikeuksien kunnioittamista, ja käy neuvotteluissa konkreettisten esimerkkien kautta läpi, mistä on kyse. Suosi sopimuksia, joissa materiaaliin annetaan pelkästään käyttöoikeudet. Varmista, että sopimusrikkomuksille on määriteltynä sanktiot.
- Päätä ennakkoon, miten materiaaleja sopimuskumppaneille luovutetaan. Jos riskinä on esimerkiksi materiaalien luvaton kopioiminen, voi materiaalin toimittaminen suojattuna linkkinä olla pdf-tiedostoa turvallisempi vaihtoehto.
- Pyydä kumppaneilta esimerkiksi vuosittain kirjallista allekirjoitusta, jossa he vakuuttavat toimivansa sopimuksen edellyttämällä tavalla.

3.6 Tietosuoja ja tietoturva

Koulutusalan digitalisaatio voi lisätä tietosuoja- ja tietoturvariskejä, kun opiskelijoiden henkilökohtaisia tietoja päätyy yhä moninaisimpiin paikkoihin. Tärkeä osa-alue on myös henkilötietojen käsittely ja tietoturva, jossa vastuu jakaantuu sopimuskumppanin ja koulutusvientiyrityksen välillä GDPR:n mukaisesti. Suuri osa tietosuojarikkeistä syntyy huolimattomuuden ja inhimillisen toiminnan seurauksena. Samalla kyberrikollisuuden laajuus ja ilmenemismuodot kehittyvät hurjaa vauhtia, ja ilman valppautta voi päätyä antaneeksi rikollisille vahingossa pääsyn luottamuksellisiin tietoihin.

Miten edistää tietosuojan ja tietoturvan toteutumista?

- Kartoita, minkälaisia luottamuksellisia tietoja ja henkilötietoja ylipäätään kerätään ja käsitellään.
- Varmista, että sekä itselläsi että kumppanillasi on riittävä ymmärrys, miten henkilötietoja tulisi kerätä, käsitellä ja poistaa.
- Varmista, että käytössä olevat laitteet ja ohjelmistot ovat tietoturvallisia.
- Varaudu mahdollisiin turvallisuuspoikkeamiin etukäteen. Huomioi, että vakavista tietosuojapoikkeamista tulee ilmoittaa tietosuojavaltuutetulle.

3.7 Ympäristövastuu

Ympäristövastuun kysymykset koskettavat kaikkia, mutta erityisesti toimijoita, joiden koulutusviennin liiketoimintaan kuuluu fyysisiä tuotteita, kuten kirjoja ja muita opetusmateriaaleja, sekä matkustusta. Ei ole samantekevää, minkälaisissa olosuhteissa ja minkälaisella ympäristöjalanjäljellä kirjoja painetaan, tai vaatiiko liiketoiminta jatkuvaa matkustelua vai voiko sitä toteuttaa pääosin etänä. Kun pohditaan koko

organisaation vastuullisuutta, nämä vaikutukset voivat olla yllättävänkin merkittävä osa hiilijalanjälkeä. Koulutuskontekstissa on negatiivisten ympäristövaikutusten lisäksi oleellista myös tunnistaa positiivinen kädenjälki: mitä hyvää ympäristön kannalta voimme saada aikaan koulutusviennin keinoin?

Miten edistää ympäristövastuuta?

- Jos liiketoimintaan kuuluu oppimateriaalin tuottaminen, painota neuvotteluissa ympäristönäkökulmaa. Ymmärrä, minkälaisissa olosuhteissa kirjat tuotanto tapahtuu ja minkälaisia ympäristövaikutuksia tuotannolla on. Arvioi, mikä on digitaalisten tuotteiden rooli ja tulevaisuus oppimisessa.
- Pohdi kiertotalouden mahdollisuuksia: onko fyysisiä oppimateriaaleja mahdollista kierrättää, jakaa, uusiokäyttää tai korvata digitaalisilla tuotteilla?
- Harkitse huolellisesti, milloin on tarpeen lentää kohdemaahan ja milloin asioita voi hoitaa etäyhteyksin. Kasvokkainen kontakti koulutusviennissä on tärkeää, joten matkustaminen on lähes välttämättömyys. Sitä voi tehdä kuitenkin kestäväällä tavalla ja harkiten.
- Hiilijalanjäljen laskenta on erinomainen tapa ymmärtää oman toiminnan ympäristövaikutuksia. Tähän on tarjolla monia veloitusettomia sovelluksia (tutustu esimerkiksi WWF:n ilmastolaskuriin).

3.8 Toiminta osana koulutusviennin ammattilaisten verkostoa

Nopeasti kasvavassa koulutusviennin markkinassa eteen tulee jatkuvasti myös uudenlaisia tilanteita kilpailijoiden eli muiden koulutusviennin ammattilaisten kanssa. Education Finland -ohjelman jäsenet ovat sitoutuneita ohjelman eettisen toiminnan periaatteisiin, joiden yhtenä keskeisenä periaatteena on luottamukseen perustuva ekosysteemi/yhteistyöverkosto. Tämä tarkoittaa, että toiminta on reilua ja rehtiä muita alan toimijoita kohtaan.

Miten olla reilu koulutusviennin ammattilaisverkoston jäsen?

- Kohtele muita verkoston jäseniä kuten haluat tulla itse kohdelluksi. Liikesalaisuuksia kertomatta voi olla avoin, läpinäkyvä ja reilu kollega.
- Tilanteissa, joissa toiminnan reiluus mietityttää, pyri luomaan avoin keskusteluyhteys. Mikään ei ole ikävämpää kuin tunne siitä, että selän takana toimitaan epäreilulla tavalla.
- Jaa oppeja ja floppeja verkoston jäsenille. Yhdessä voimme viedä suomalaisen koulutusviennin maailman huipputasolle.

4. Ratkaisuja riskienhallintaan

Edellisissä luvuissa käytiin läpi tyypillisiä eettisiä riskejä, joita koulutusviennin hankkeissa on hyvä huomioida. Lisäksi annettiin joitakin vinkkejä eettisesti kestäväen koulutusviennin edistämiseen jokaisen riskialueen osalta. Tämä luku syventää riskienhallinnan näkökulmaa ja antaa käytännön esimerkkejä, miten ennaltaehkäistä riskien toteutumista, tunnistaa vaaranpaikat ja toteutuneet riskit sekä reagoida näihin asianmukaisella tavalla.

Eettisten riskien hallitsemisen prosessi voidaan kuvata jatkumona, joka koostuu riskiarviosta, kumppaneiden tuntemisesta, heidän sitouttamisestaan yhteisten pelisääntöjen noudattamiseen sekä yhteistyön jatkuvasta

seurannasta. Tähän kuuluu myös aktiivinen reagointi epäkohtiin ja varoitusmerkkeihin. Tutustutaan näihin seuraavaksi tarkemmin.

4.1 Tee riskikartoitus

Jos suunnitelmissa on koulutusviennin laajentaminen uusille maantieteellisille markkinoille tai koulutettavien tuominen Suomeen, on ennen toimien aloittamista hyvä tehdä riskikartoitus. Riskikartoituksen tavoitteena on tunnistaa ennalta mahdollisia eteen tulevia riskitilanteita ja -tekijöitä, jotka voivat jopa vaikuttaa päätökseen edetä suunnitelmissa. Pohdi riskikartoituksessa, minkälaiset eettiset riskit (joita luvussa 3 käytiin läpi) voivat olla relevantteja kohdemaassa:

1. **Minkälainen maariski kohdemaahan liittyy?** On erilainen lähtökohta toimia maassa, jossa on vakiintuneet demokraattiset- ja oikeusvaltiokäytännöt, kuin toimia esimerkiksi autoritäärisessä ja heikkojen oikeusvaltioperiaatteiden ympärillä.
2. **Minkälaisia mahdollisia esteitä tai hankaloittavia tekijöitä on maassa, johon vientiä suunnitellaan?** Näitä voivat olla esimerkiksi sota, toistuvat ihmisoikeusrikkomukset tai kauppasaarto. Mikäli esimerkiksi Suomesta lähetetään henkilöstöä kohdemaahan, on tiedettävä, mitä määränpäässä odottaa.
3. **Minkälaisissa tilanteissa maalle tyypilliset tavat voivat hankaloittaa vientiprosessia?** Esimerkiksi korkean korruptioriskin maissa on huomioitava, että paikalliset viranomaiset tai virkamiehet voivat toimia omien pelisääntöjensä mukaan. Voitelurahojen maksamisesta kieltäytyminen tarkoittaa lähes poikkeuksetta pidempiä läpimenoaikoja viranomaisprosesseissa. Nämä tulee huomioida hankkeen aikataulussa.
4. **Mitä kolmansiä osapuolia hankkeeseen liittyy?** Valitettavan usein erilaisissa koulutusvientiäkin koskettaneissa ikävissä tilanteissa ongelmien taustalla ovat olleet kolmannet osapuolet, joiden kautta on levinnyt opiskelijoille tai koulutusorganisaatiolle valheellista tai virheellistä tietoa tai joiden taskuihin on päätyntä sinne kuulumattomia rahoja. Kolmansiin osapuoliin liittyvän riskin voi huomioida ennakkoon esimerkiksi tarkastamalla opiskelijoille jaettavaa materiaalia ja kiinnittämällä erityistä huomiota heille kohdistettuun viestintään sekä huomioimalla korruptioon ja harmaaseen talouteen liittyvät riskit (luku 3.4).

LÄHTEITÄ RISKIKARTOITUKSELLE

Riskikartoituksen tekemisessä kannattaa hyödyntää koulutusviennin muita asiantuntijoita, esimerkiksi toimijoita, joille markkinat ovat jo tuttuja. Lisäksi erilaisia riskimaiden listauksia julkaisevat mm. Finn-watch, OECD ja Amfori (katso linkit oppaan viimeiseltä sivulta).

- Ulkoministeriön sivulta löytyy ajankohtaista tietoa matkustussuosituksista. Tämä on relevanttia, mikäli Suomesta matkustetaan kohdemaahan ihmisiä toteuttamaan koulutusta.
- Transparency Internationalin tarjoama Corruption Perception Index antaa hyvän yleiskuvan maiden korruptioriskeistä. Mitä punaisempi maa, sen korkeampi korruptioriski.

4.2 Tunne kumppanisi

Oikean kumppanin valinta on luonnollisesti tärkeää koulutusviennin onnistumiseksi. Valintaa ei kannata tehdä hätiköiden, vaan taustojen selvittäminen ja tutustuminen on syytä tehdä huolella. Tutustuminen on helpompaa, jos on mahdollista tavata kumppaniehdokas fyysisesti. Ikävät yllätykset liittyvät valitettavan usein tilanteisiin, joissa kumppanin toimintatavat eivät vastaa niitä odotuksia, jotka neuvottelujen aikana asetettiin.

Vaikka kumppanin kanssa olisi takana jo yhteisiä tapaamisia ja hyvässä yhteishengessä käytyjä keskusteluita, varmennusta kannattaa hakea myös riippumattomista lähteistä. Esimerkiksi agenttien luokitteluja voi tarkistaa ICEFin listoilta ja taustakartoituksissa voi hyödyntää Business Finlandin tai lähetystöjen palveluja (katso linkit oppaan viimeiseltä sivulta). On myös olemassa lukuisia kaupallisia palveluntarjoajia sekä teknisiä työkaluja, joiden avulla voi tarkistaa mm. kumppanin taustalla olevien yhtiöiden omistusrakenteita, pakotelistauksia sekä mediaosumia. Hyvä käytäntö on pyytää tietoja kumppaniehdokkaalta itseltään (esim. due diligence -kyselyn avulla) ja varmentaa annettuja tietoja riippumattomista lähteistä.

Huolellisesti tehty due diligence -selvitys voi olla paras keino välttää yllätykset. Mikäli yllätyksiä kuitenkin tulee matkalla vastaan, on niihin reagoiminen helpompaa voidessa tukeutua siihen, että kumppanin tuntemiseksi on tehty asianmukaisia toimenpiteitä.

DUE DILIGENCE -ARVIO: SELVITÄ AINAKIN NÄMÄ!

- Mitkä ovat kumppanin liiketoiminnan taustalla olevan yhtiön perustiedot (kuten omistusrakenne, tosiasialliset edunsaajat, osoite)?
- Löytyykö kumppani tai sitä edustavia henkilöitä pakotelistoilta?
- Onko kumppanilla perhe- tai yrityssiteitä johonkin virkamieheen? Suositteliko osapuolta joku virkamies?
- Onko kumppanilla riittävästi henkilöstöä, erikoisosaamista, palveluja ja muita resursseja vaaditun palvelun toimittamiseen?
- Minkälaiset referenssit kumppanilta löytyy aikaisemmista toimeksiannoista? Ovatko ne luotettavia?
- Onko kumppani ollut negatiivisessa valossa uutisotsikoissa, onko sillä rikostuomioita tai onko se ollut mukana oikeudenkäyntiprosesseissa?
- Onko kumppanille suoritettava maksu, provisio tai muu korvaus kohtuullinen ja noudattaako se samantyyppisten palveluiden tai järjestelyjen paikallista markkinahintaa?
- Pyytäkö kumppani käteismaksua, epätavallisia bonuksia, merkittäviä etukäteismaksuja tai epätavallisia maksutapoja, esimerkiksi kirjanpidon ulkopuolista maksua?
- Käyttääkö kumppani palvelun suorittamiseen liittyvissä toimissa alihankkijoita tai muita kolmansia osapuolia? Mitä tietoa heistä on saatavilla?
- Minkälaiset toimintaperiaatteet ja Code of Conduct kumppanilla itsellään on?

4.3 Sitouta kumppani yhteisten pelisääntöjen noudattamiseen

Luottamusta ja sujuvaa vuorovaikutusta tarvitaan hedelmällisen yhteistyön syntymiseksi. Ne eivät kuitenkaan riitä pelkiksi riskienhallintakeinoiksi. On tärkeää sitouttaa yhteistyökumppanit eettisesti kestävään toimintaan luomalla selkeät pelisäännöt ja muodollisesti edellyttämällä kumppanin sitoutumista niihin. Epäselvien tilanteiden tai ikävien yllätysten ratkominen on myös huomattavasti helpompaa, kun voidaan palata dokumentaatioon ja allekirjoitettuihin papereihin.

KEINOJA SITOUTTAMISEEN

- *Partner/Agent Code of Conduct*. Laadi eettiset periaatteet, joiden noudattamista edellytät kumppaneilta.
- *Due Diligence -kysely*. Pyydä potentiaalista kumppania jo neuvottelun alkuvaiheessa täyttämään itsearvio, jossa kartoitetaan luvussa 4.2 listattuja asioita. Voit vertailla kumppanin antamia tietoja muita väyliä pitkin saamaasi tietoon ja tunnistaa kohdat, joihin liittyen kaipaavat lisäselvitystä.

- *Sopimuslausekkeet.* Lisää kirjalliseen sopimukseen edellytykseksi Code of Conduct -vaatimusten noudattaminen. Liitä mukaan myös auditointioikeudet, jotta voit tarvittaessa itse tai kolmannen osapuolen avustuksella tarkastaa kumppanin toimintaa. Varmista, että kumppanin rikkoessa Code of Conduct -periaatteita sinulla on oikeus irtisanoa sopimus ja kumppanilla velvollisuus vahingon korvaamiseen.
- *Oppaat ja manuaalit.* Vahvista yhteisymmärrystä edellytetyistä toimintatavoista laatimalla yksityiskohtaisempia oppaita ja manuaaleja, joiden mukaan kumppanin edellytetään toimivan.
- *Tarjoo tukea.* Tarkista avoimesti keskustelemalla, tunteeko kumppani velvoitteensa. Tarjoo tukea, apua ja selvennystä epäselviin kysymyksiin.

4.4 Seuraa ja reagoi

Yhteistyön alussa taustaselvityksen ja huolellisen riskiarvioinnin tekeminen on ensiarvoisen tärkeää. Yhtä tärkeää on myös yhteistyön edetessä ylläpitää jatkuvaa dialogia ja yhteyttä kumppaneihin. Joskus yllätykset alkavat vasta, kun sopimukset on allekirjoitettu. Yhteistyön alussa on hyvä kommunikoida selkeästi, minkälaisilla toimenpiteillä yhteistyötä seurataan, jotta toiminta vastaa suomalaisen koulutuksen korkeatasoista mainetta. Arjen kiireen keskellä seuranta voi myös helposti jäädä taka-alalle, jolloin myös mahdolliset riskitilanteet helpommin eskaloituvat. Tuntosarvet on syytä pitää jatkuvasti herkkinä ja ylläpitää seurantaa jatkuvan dialogin ja yhteydenpidon muodossa.

Koulutusviennin yksi tunnetuista haasteista on pitkä etäisyys loppuasiakkaisiin, kuten opiskelijoihin. Käytännössä sopijapuolina toimivat yritykset, jolloin suomalaisella koulutusviennin tarjoajalla ei ole suoraa yhteyttä sopijapuolten työntekijöihin tai opiskelijoihin. Seurannan kannalta onkin oleellista kiinnittää huomiota mm. seuraaviin kysymyksiin:

- Miten varmistetaan, että paikalliset toimintatavat sopivat yhteen omien arvojemme kanssa?
- Vastaako Suomeen saapuvien opiskelijoiden todellisuus sitä, mitä heille on luvattu?
- Vastaako ulkomaisen kumppanin todellisuus sitä, mitä on sovittu? Ovatko paikallisten työntekijöiden työolosuhteet esimerkiksi sellaiset, kuin on annettu ymmärtää?
- Käytetäänkö oppimateriaaleja sovitulla tavalla?
- Saavatko loppuasiakkaat kokemuksen, josta koulutuksen viejä voi olla ylpeä?

KEINOJA SEURANTAAN – Kumppanin itsearvio tai auditointi

Rakenna kumppanin kanssa sopiva tapa säännöllisesti arvioida toimintaa ja samalla sovittujen pelisääntöjen noudattamista. Ratkaisu voi olla kumppanin täyttämä itsearviointi tai tapaaminen, jossa käynte yhdessä läpi asioita, joille kaipaavat varmennusta. Myös ulkoisten kumppaneiden kautta voidaan tehdä auditointeja etenkin tilanteissa, joihin liittyy riskiä.

Mikäli arvion pohjalta todetaan, ettei toiminta vastaa sovittuja pelisääntöjä, voi yhteistyön jatkumisen ehtona olla esimerkiksi saattaa asiat edellytetyille tasolle 12 kuukauden kuluessa.

Oleellista on, että seurantaa tehdään. Kun hälytysmerkkejä nousee esiin, epäkohtia ilmenee tai sopimusvelvoitteet jäävät toteutumatta, on tarpeen reagoida tilanteeseen välittömästi. Esimerkkejä reagointitavoista löydät taulukosta seuraavalta sivulta.

4.5 Punaisia lippuja ja vaaranpaikkoja

FAKTAT (vihreä lippu)

- Pyydetyt tiedot toimitetaan viivytyksettä, ja kysymyksiin vastataan totuudenmukaisesti.
- Aiemmista yhteistöistä on moitteettomia referenssejä.
- Kumppani kertoo avoimesti myös epäkohdista tai huolenaiheista.
- Myös ulkopuoliset due diligence -selvitykset ovat yhdenmukaisia kumppanin välittämän viestin kanssa.

MITEN TOIMIA? (vihreä lippu)

- Jos hälytysmerkkejä ei ole ja asianmukaiset riskiarvioinnit ja tausta-selvitykset on tehty, yhteistyöhön lähtemiseen tai sen jatkumiseen ei näyttäisi olevan esteitä.
- Muista sinetöidä yhteistyö asianmukaisilla sopimuslausekkeilla. Varmista myös, että kumppanille on saatavilla riittävät kirjalliset ohjeet, jotka kuvaavat asettamasi edellytykset yhteistyölle.

FAKTAT (keltainen lippu)

- Laskuja tai palkkoja maksetaan viiveellä.
- Pyydettyjä tietoja ei toimiteta, tai niitä toimitetaan viiveellä.
- Referenssit ovat puutteellisia.
- Kumppanilla on useita rooleja (esim. virkamies ja yrittäjä), jotka aiheuttavat eturistiriitoja.
- Kuulet aikaisemmilta yhteistyökumppaneilta huonoja kokemuksia ko. kumppanin kanssa toimimisesta.

MITEN TOIMIA? (keltainen lippu)

- Jos olet epävarma, aina kannattaa pysähtyä hetkeksi ja arvioida tilannetta.
- Tuo huolenaiheesi rehellisesti myös kumppanin tietoon.
- Mainehaitta voi realisoitua herkästikin – kannattaa arvioida myös, miltä asiat voivat julki tullessaan näyttää!
- Muista, että kestävä muutoksen aikaansaamiseksi on aina parempi vaihtoehto pyrkiä yhdessä ratkomaan ongelmia. Ennen yhteistyön irtisanomista kannattaa siis antaa aikaa korjaaville toimenpiteille.

FAKTAT (punainen lippu)

- Kumppani löytyy pakotelialta.
- Taustaselvitys paljastaa useita epäselvyyksiä tai juridisia ongelmia.
- Kumppani vastaa kysymyksiin epärehillisesti tai toimittaa tarkoituksellisesti väärennetyjä tietoja.
- Sovittuja asioita ei noudateta. Työntekijöillä ei esimerkiksi ole sovitun mukaisia viisumeita.
- Laskuja tai palkkoja ei makseta, tai niitä maksetaan jatkuvasti viiveellä.
- Lupaukset kuulostavat liian hyviltä ollakseen totta.

MITEN TOIMIA? (punainen lippu)

- Jos hälytysmerkkejä on liikaa, on sanomattakin selvää, ettei yhteistyötä kannata edistää. Vaihtoehtoina voi olla sopimuksen keskeyttäminen tai irtisanominen.

- Joskus pitkällekin edennyt yhteistyö on parempi lopettaa, vaikka se ei helpolta tuntuisikaan. Pahimmassa tapauksessa syllistyt tietämättäsi rikokseen toimimalla kumppanin kanssa, jonka taustoja et tunne tai ymmärrä.

5. Käytännön esimerkkejä tilanteista, joissa eettistä harkintaa tarvitaan

Jokainen kohtaa joskus tilanteita, joissa eettinen kompassi on tarpeen kaivaa esiin. Kiireen, rutiinien ja aikataulupaineiden keskellä on helppo mennä autopilotilla eteenpäin – etenkin jos edessä siintää mielenkiintoinen ja taloudellisesti houkutteleva yhteistyömahdollisuus. Eettisten riskien hallitsemisessa kaikista kriittisin hetki onkin osata pysähtyä ja hidastaa oikealla hetkellä. Tällöin tilannetta on mahdollista arvioida eri perspektiiveistä ja tehdä tietoisia, arvopohjaisia päätöksiä.

Tässä luvussa käydään läpi esimerkkejä erilaisista tilanteista, joihin koulutusviennin maailmassa voi törmätä. Pohdi, miten toimisit kussakin tilanteessa, ja katso sen jälkeen palaute, joka tarjoaa näkökulmia tilanteeseen.

Case 1: LISÄMAKSULLA VAUHTIA PROSESSIIN

Olet laajentamassa koulutusvientitoimintaa Taiwaniin, ja toimilupalisenssin saamiseksi asioit paikallisen viranomaisen kanssa. Virkamies ilmoittaa, että käsitelläkseen hakemustasi sinun tulee maksaa 1 000 euron fasilitointimaksu. Mitä teet?

Kyseessä on tyypillinen voiteluraha, jonka tarkoituksena on nopeuttaa rutiiniprosesseja. Maksamalla rahan saat asiiasi eteenpäin nopealla aikataululla. Kieltäytymällä joudut todennäköisesti odottamaan kuukausia, jopa vuoden. Paikallinen laki yleensä kuitenkin takaa sen, että asiiasi tulee käsitellyksi ennemmin tai myöhemmin. Vaikka fasilitointimaksut eivät ole joka paikassa lailla kiellettyjä, ovat ne kuitenkin lahjuksen muoto, johon on suositeltavaa suhtautua nollatoleranssilla.

Case 2: TUPLAROOOLI

Olet hoitamassa koulutusvientiin liittyvää viranomaisprosessia Saudi-Arabiassa paikallisen viranomaisen kanssa. Prosessia hoitava viranomainen ilmoittaa hetkeä myöhemmin olevansa myös sivutoimeltaan yrittäjä ja haluavansa neuvotella kanssasi koulutusviennin yhteistyömahdollisuuksista paikallisen yrittäjän roolissa. Mitä teet?

Henkilöllä vaikuttaisi tässä tilanteessa olevan tuplarooli, mikä aiheuttaa eturistiriitatilanteen. Suositeltavaa on olla lähtemättä edistämään yhteistyötä henkilön kanssa, joka toimii kahden hatun alla sekä viranomaisena että yrittäjänä.

Case 3: LUOTTAMUKSEN RAKENTAMINEN OSANA KOULUTUSVIENNIN AMMATTILAISTEN VERKOSTOA

Saat yhteydenoton Kiinasta potentiaaliselta koulutusyhteistyökumppanilta. Yhteistyömahdollisuus kuulostaa lähes liian hyvältä ollakseen totta. Satut tietämään, että kyseisellä kumppanilla on jo olemassa oleva sopimus toisen suomalaisen Education Finlandin jäsenen kanssa. Mitä teet?

- a) Varaan saman tien lennot Kiinaan, ja pyrin saamaan sopimukseen nimet. Tätä yhteistyömahdollisuutta ei kannata heittää hukkaan!
- b) Ennen kuin etenen neuvotteluissa, olen yhteydessä Education Finlandin jäsenen, jolla on sopimus kyseisen tahon kanssa, aloittaakseni rehellisen keskustelun tilanteesta.

B on parempi vaihtoehto. Joskus liiketoimintamahdollisuudet saattavat kuulostaa niin hyviltä, että niiden ohittaminen tuntuu silkalta hulluudelta. On tärkeää kuitenkin toimia reilusti ja ammattimaisesti myös muita alan toimijoita kohtaan.

Case 4: TÖITÄ ILMAN TYÖLUPAA

Sopimuskumppanisi on pitkän prosessin jälkeen saanut avattua suomalais-kansainvälisen koulun Turkissa. Sopimuksen mukaan kumppanisi hoitaa kaikki paikalliset järjestelyt, mukaan lukien opettajien palkkaamisen. Saat pian yhteydenoton uudelta opettajalta, joka on huolissaan. Ensimmäinen palkka tuli kirjekuussa, vaikka neuvotteluvaiheessa oli puhuttu pankkitilistä. Hän oli myös saanut ohjeeksi hakea viisumia, joka ei oikeuta työntekoon – kyse oli kuulemma paikallisen byrokratian helpottamisesta. Mitä teet?

- a) En mitään. Nämä ovat selvästi asioita, jotka sopimuksen mukaan ovat paikallisen kumppanin hoidettavia. Luotan täysin, että kumppani hoitaa asiat kuten kuuluukin.
- b) Kiitän yhteydenotosta, ja aloitan selvitystyön. Paikallinen kumppani ei noudata yhdessä sovittuja pelisääntöjä, ja asiaan on puututtava. Paikallisen koulun avaamisen yksi tärkeimmistä edellytyksistä on tehdä asiat eettisesti kestäväällä tavalla.

Luonnollisesti B on parempi vaihtoehto. Vaikka yhteistyössä käytetään sopimuskumppaneita, joille sopimuksen näkökulmasta kuuluu tietyt vastuut, myös koulutusvientiyrityksellä on vastuu ja velvollisuus varmistaa, että asiat tehdään kuten on sovittu. Jos henkilöstö kokee, että työ ei ole sitä, mitä on luvattu, tulee tämä tieto ottaa vastaan hälytysmerkinä, jota on syytä tutkia pidemmälle.

Case 5: MAKSUVAIKEUKSIA

Uusi koulutusviennin yhteistyö on alkanut lupaavasti, mutta on ensimmäisen maksun aika. Maksua ei kuulu muistutteluista huolimatta, ja lopulta, kun se saapuu, se näyttäisi tulevan oudosta osoitteesta. Onko syytä huoleen?

Rahan maksaminen muulta kuin sopimuskumppanin tililtä on hälytysmerkki, joka tulee ottaa tosissaan. Kyse voi olla rahanpesusta tai rahan alkuperän peittelystä. Asiaa kannattaa selvittää eteenpäin esimerkiksi olemalla yhteydessä pankkiin. Jos maksuviivästykset tuntuvat olevan ongelma, on hyvä käydä kumppanin kanssa läpi seuraamukset, joita viivästyksistä voi koitua. Jatkossa voi myös harkita, milloin ennakkomaksu voisi riskienhallinnan kannalta olla parempi vaihtoehto.

Case 6: VAIKEITA KESKUSTELUJA KULTTUURISENSITIIVISESTI

Teet yhteistyötä intialaisen kouluoperaattorin kanssa, joka vaatii opettajiltaan täydennyskoulutusta. Saat kuulla, että vaikka täydennyskoulutusta vaaditaan, paikallisia opettajia ei tueta mitenkään sen hankkimisessa. Lisäkoulutus tulee maksaa omasta pussista. Mitä teet?

Käytäntö asettaa opettajat eriarvoiseen asemaan, millä voi olla merkittäviä seurauksia työsuhteen jatkumisen ja opettajien toimeentulon kannalta. Aihe kannattaa nostaa esiin asiakkaan kanssa, vaikka se

saattaakin tuntua epämukavalta. Kommunikoiki asiakkaalle selkeästi ja kunnioittavasti, yritä ymmärtää, mitä käytännön taustalla on, ja pyri löytämään yhteinen tavoitetilä, joka palvelee myös opettajien välistä yhdenvertaisuutta. Kun ymmärrät, millaisessa kulttuurisessa ympäristössä toimit, pystyt käymään myös vaikeita keskusteluita kulttuurisensitiivisesti.

6. Eettisen päätöksenteon muistilista

- Mitä lainsäädännön kysymyksiä minun tulisi huomioida? Tunnenko paikallisen lainsäädännön vaatimukset ja vajavaisuudet?
- Miten tilannetta voidaan tulkita omien sääntöjemme, arvojemme ja eettisten toimintaperiaatteidemme kautta?
- Keitä osapuolia tilanteeseen liittyy? Miltä asia näyttää heidän näkökulmastaan?
- Voinko keskustella asiasta punastumatta kollegani, naapurini tai perheeni kanssa?
- Miltä asia voisi näyttää uutisotsikoissa?
- Miltä minusta tuntuu?
- Onko oikein toimia näin?

Lisälukemista ja lähteitä

Tietoa maa- ja toimialariskeistä

- [Amfori BSCI Countries' Risk Classification](#)
- [The CountryRisk](#)
- [Finnwatch](#)
- [OECD country risk classification](#)
- [World bank: World development indicators / country risk](#)
- [Ulkoministeriö: Suurlähetystöt, pääkonsulaatit ja kunniakonsulaatit maittain](#)
- [Ulkoministeriö: Tietoa kansainvälisistä pakotteista](#)
- [Team Finland: Explore Market Opportunities](#)

Taustaselvitykset

- [ICEF Agent Voice](#)
- [Business Finland](#)
- [Dow Jones: Due Diligence Research and Report Services](#)

Korruption torjunta

- [TEM: Korruptiontorjuntaopas pk-yrityksille 2020](#)
- [Transparency international corruption perceptions index](#)

Ihmisoikeudet

- [The UN Guiding Principles on Business and Human Rights \(UNGPs\)](#)
- [The OECD Guidelines for Multinational Enterprises](#)
- [Global Compact Network Finland](#)
- [Maahanmuuttovirasto: Tietoa ihmiskaupan torjunnasta](#)
- [Kansainvälinen työjärjestö ILO – International Labour Organization](#)

- [Pro-tukipiste: Ihmiskaupan tunnusmerkkejä](#)

Tukea vastuullisuustyöhön

- [FIBS ry](#)
- [World Business Council for Sustainable Development](#)

Ympäristö

- [WWF:n ilmastolaskuri hiilijalanjäljen laskemiseen](#)

Kiitos sitoutumisestasi.